

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiatı her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memlekettlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna müracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, dalma hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara, 7 Şubat, 1929

Sayı: 115

İtalyada Dil İnkılâbı Nasıl Oldu?

Bugün Türkiye, bütün Garbın bakıp hayran olduğu harikulade bir himmetle idaresi tarzını ve teşkilâtını islâh ediyor, bütün hayatını uyandırıyor, medeniyet ve terakki yolunda süratle ilerliyor. Dilin islâhına da enerji ile başlanılmıştır; Avrupa âleminin Türkiye fikriyatını tetkik ederken karşılaştığı en büyük müşkül, Arap harfleri kaldırılarak yerine lâtîn alfabesi konmasıdır. Şimdiye kadar hiç bir milletin gösteremediği bu cüretten doğan müteaddit ve geçici müşkülâta karşı da büyük bir azim ve tam bir muvaffakiyetle tedbirler alınıyor. Türkiye'ye bugün bir dostluk misakı ile' ötedenberi de müteakbil muhabbetle bağlı olan diğer bir büyük Avrupalı milletin, İtilyan milletin dilinin nasıl teşekkül edip yerleştiğini böyle bir zamanda kısaca anlatmak zannederim ki faydasız olamaz.

İtalyanca, herkesçe malûm olduğu üzere lâtineden çıkmıştır. Roma'da büyük klasik edebiyatın çiçek açtığı devirdir, yani Cesar'ın ve Ciceron'un zamanında, sonraları da Auguste'ün ve Mecenate'den himaye gören şairler zamanında, muharrirler tarafından kullanılan ve bugün bizim lâtince diye tetkik ettiğimiz dilin yanında bir de konuşulan dil vardı. Herkes bununla konuşur, yazarlar öbürü ile yazarlardı. Bu da pek tabiidir: yazı yazan herkes, ne olursa olsun akılla hareket eder; akıl da lisanın, içimizden doğan ilk şeklini tadil eder. Böylece yavaş yavaş daha

saf, daha asil ve uzun bir an'anaye istinat eden bir dil, herkesin kullandığından az çok farklı bir dil vücut bulur.

Bittabi gene lâtince olan bu halk dili, imparatorluğun muhtelif yerlerinde, fetholunan memleketlerin asıl dillerine göre az çok farklarla konuşuluyordu. Vakıa lâtince o memleketlerin asıl dillerini ortadan kaldırıp onların yerine kaim olmuştu ama gene birçok kelimelerde ve bilhassa talâffuzda onların izleri kalmıştır. Diller birer canlı uzviyettir, bunun için daima bir örnek kalmayıp değişir ve bozulurlar. Böylece, asırlar geçtikçe lâtince de, bittabi edebî lâtince-den daha çok değişti. Muhtelif milletleri birbirine siyaseten rapteden Roma imparatorluğu baki kaldıkça bu değişme pek çabuk olmadı; fakat onun sukutundan sonra rabitalar çözüldüncü o lisanların tekamülü hızlandı ve yukarıda bahsettiğim ince farklar daha ziyade tebarüz etti; elhasıl imparatorluğun sukutundan Miladın X-uncu asrına kadar *roman*, yani lâtineden çıkmış diller teşekküle başladı. Bittabi kat'i bir tarih gösterip «Filan sene lâtince bırakılıp halk lisanı kullanılmağa başlandı» demek kabil değildir; bu uzun bir zaman zarfında tahakkuk etmiş bir tekâmüldür ve o devirlerde kimse bunun farkına varmadı. Meseleyi biraz daha tadviz için denilebilir ki bugün konuşulan roman diller, zamanımız halk lâtincesinin muhtelif şekilleridir;

halbuki imparatorluk zamanındaki halk lâtincesinin muhtelif şekilleri eski halk dillerini teşkil ediyordu.

Sekizinci asırda bugünkü diller teşekkül etmiş olmakla beraber hiç kimse onların yazılabileceğini hatırlama getirmiyordu: yazı yazanlar gene lâtince yazıyorlardı; çünkü bir kerre daha söyliyelim, o zamanlar daha hiç kimse, yeni diller doğmuş olduğunun farkında değildi. Nasıl ki bugün de İtalyanın muhtelif yerlerinde hem yazı lisanından, hem de birbirlerinden farklı muhtelif «diyalett»ler kullanılır, herkes kendi memleketinin diyalettini bilir, onunla konuşur, fakat italyanca yazar.

Şüphesiz ki bu kadar asır zarfında edebî lâtince de değişmişti ve, Ciceron'un anlıyamıyacağı cümle şekilleri ile, kelimelerle, klasik lâtinceye nazaran barbar bir hal almıştı da. Onda yazanın kültür seviyesine göre, konuşulan dilden akisler bulmak kabildi; fakat bu gene lâtince, yani ekseriyetin anlamadığı bir dildi.

İşte o zamanlardadır ki evvelâ bir hayat zarureti olarak, halk dili bazan yazılarda da kullanılmağa başladı: meselâ tapu senetlerinde bir toprağın hududu vazihan tespit edilmek istenilince ve yahut mahkemece, halk dilinden başka bir lisan bilmiyen bir şahidin ifadesi zaptolunmak lâzım gelince halk dili ile yazmaktan başka çare kalmıyordu. İşte böylece İtalyada, X uncu ve XI

inci asırlardan kalma, halk dilinde yazılmış vesikalar vardı. O asırlarda da halk dili ile söylenmiş şiirler ve şarkılar olması da pek muhtemel ise de bunlardan hiç biri kalmamıştır.

İtalyancanın eski tarihi diğer roman dillerinin (Fransızca, Provence dili' İspanyolca, Portekizce, Rumence) tarihinden farklı değildir; bunun içindir ki ben de pek, yalnız italyancadan değil, halk dillerinden bahsediyorum. İtalya'da da, bütün lâtın Avrupadan bahsederken kaydettiğim hal tekerrür etti: Romanın fütuhâtı ile yayılan lâtince, bütün İtalyan ahalinin lisanı oldu, bu dil her tarafa göre az çok değişti ve bu farklar, imparatorlğun sükutundan sonra daha ziyade tebarüz edip bugünkü İtalyan diyalektlerini meydana getirdiler.

Şimdi tetkik edilecek iki nokta var: 1 - Nasıl oldu da bu diyalektler, fikrin edebî bir surette ifadesi için de kullanılmaya başladı? ve 2 - Nasıl oldu da bunlardan biri kendini bütün millete kabul ettirebildi?

Bu suallerden birincisinin cevabı kolaydır: lâtinceyi anlayanlar, denilebilir ki günden güne azalıyordu ve yeni diyalektler de, lisan addedilebilecek bir kemale ermişti; zaten çoktan beri bu diyalektlerle şarkılar söyleniyordu; bunlar filhakika henüz yazılmıyordu, fakat bir gün geldi, adamın biri pek tabii olarak lâtincenin yanında bazan bu diyalektlerle de yazmaya başladı. Netekim bugün İtalya'da da, resmî lisanın yanında birçok edebî diyalektler görüyoruz.

XII inci asırdan itibaren bu diyalektlerin, edebî eserler için de kullanıldığını gösteren birçok vesikalar vardır; gene diyalekt diyoruz, çünkü o zamanlar bir italyan dili mevcut değildi.

Millî lisan daima bir milletin

muhtelif diyalektleri arasında bütün dünyaca kabul olunanıdır: bunun için de o dilin herkes tarafından tastik edilmiş bir nüfuzu olmak icap eder ki bu da muhtelif sebeplerden doğabilir: iktisadî sebepler, coğrafi vaziyet, edebî faikiyet, siyasi faikiyet, ilâh.

İtalyan diyalektlerinden hangisi millî dil olacaktı?

Evvelâ Sicilya diyalekti hakim olacak gibi gözüktü: Alamanyanın büyük imparatorlarından biri, Hohenstaufen hanedanından II inci Frederik, annesi cihetinden İtalyandı ve bütün hayatında Alamanyanın kilerden ziyade İtalya işleri ile meşgul oldu. Annesi Sicilya ile cenubî İtalya'yı ceterlerinden tevarüs etmiş ve bu topraklar, onun izdivacı ile Almanya tacına raptolunmuştu. Frederik sarayını, Sicilya'nın Paytahtı olan Palermo'da kurdu ve kendisi edebiyatı ve edipleri sever, nazik ve ince bir zat olduğundan sarayında terbiye, nezaket ve şiir inkişafa başladı. Daha o zamanlar halk şairleri, yeni diyalektlerle yazıyorlardı, fakat edebî evsafı haiz, münevver kimselerden mürekkep, meydana getirdiği eserler üzerinde bir iz bırakmaya ve bir an'ane teşkiline muktedir bir mektep henüz teşekkül etmemişti: böyle bir mektep Palermo'da II inci Frederik'in sarayında doğdu; bu mektebe biz İtalyan'lar « Sicilya Mektebi » deriz. Bu bir taklit mektebi idi: şairleri orijinal değildir. Onlar aşkı soğuk ve itibarî (Conventionnel) bir tarzda kendilerinden az zaman evel diğer bir roman dilinde yazmış olan Provence şairlerini taklit ederek terennüm ettiler. Fakat burada bizi alâkadar eden bu mektebin nazariyeleri ve bıraktığı eserlerin kıymet ve samimiyeti değil, lisanıdır.

Saraydaki şairler halk arasından çıkıp gelmiş kimseler değil,

hakimler, mukavelât muharrirleri, podestalar, elhasıl hepsi de tahsil, terbiye görmüş kimselerdi; bunların aralarında konuştukları ve bilhassa yazdıkları dil vakıa bir cenup diyalekti, Sicilyahca idi ama incelmış, nazikleşmiş, halk dilinin sertliğini ve hususiyetlerini kaybetmiş bir lisandı.

Bu şairlerin hepsi Sicilyalı değildi: İmparatora tabi olan cenubî İtalya'dan, hatta merkezi İtalya'dan birçok şairler geliyordu: zira II inci Frederik'in sarayı o zamanlar bütün dünyayı cezbediyordu. Bunların her biri, herkes tarafından anlaşılabilmek arzusu ile ve bittabi arkadaşlarının tesiri ile, kendi kullandığı diyalektin hususiyetlerinden mümkün olduğu kadar içtinaba çalışıyordu. Hem bunların hepsi okuyup yazmağı evvelâ lâtince olarak öğrenmişlerdi; o halde, bazan dillerini daha asilleştirmek için' ve bazan da kendileri de farkına varmadan lâtincenin tesiri altında kahyorlardı.

Böylece, aslı Sicilya diyalekti olmakla beraber cenubî İtalya'nın diğer diyalektlerinin de tesiri altında kalmış, onlardan kelimeler almış ve bütün cenup İtalyanları tarafından anlaşılabilir bir dil vücut bulmuştur. Bu, ilk İtalyan lisanıdır. Millî bir lisandır: zira bir an'aneye, İmparatorun kuvvetine, sarayın ihtişamına ve icazına istinat ediyordu. İtalya'da yüksek bir şiir yazmak isteyen herkes, hangi havalide doğmuş olursa olsun, hangi diyalekti konuşursa konuşsun, bu cenup lisanı ile yazmaya çalışıyordu.

Fakat II inci Frederik öldükten sonra Almanya'nın İtalya'daki hakimiyeti nihayet buldu. İmparatorun oğlu Manfredi ile yiğeni Corradino, birbirinin arkasından öldürüldüler: cenubî İtalya Charles d'Anjou ile Fransızların eline düştü, Palermo

sarayının kurduğu kültür ve cazibe merkezi dağıldı.

Bir taraftan Hohenstaufen'lerin sukutu neticesinde cenubi İtalya, ecnebi tahakkümü altında mahvolurken öbür taraftan, merkezi İtalya'da Floransa büyüüp kuvvetleniyordu. Orada ticaret ve maliye işleri ile meşgul, zengin ve faal bir burjuazi mevkii iktidarda idi; şehir kendi evlâtları arasındaki mücadeleler neticesi sarsıntılar geçirmekle beraber daimî bir terakki yolunda idi. Bu şehirde yalnız maddî hayat değil, san'at ta inkişaf etmekte idi; Sicilyahlara imtisalen yüksek lirik şiirler yazmak isteyen Toskanalıların ve bilhassa Floransalıların adedi günden güne çoğalıyordu ve İtalya Alman İmparatorluğunun sukutundan sonra Floransa başlıca ilim ve san'at merkezi oldu.

Zaten Sicilya mektebinde Toskanalı şairler bulunmuş ve bunun neticesi olarak ikinci Frederik sarayının lisanına, Toskana diyalektine has şekiller girmişti. Sicilya şairlerinin çok defa kelimeleri lâtincenin kelimelerine benzetmiş olduğunu da söylemiştim; bu suretle de lisanları, İtalyan diyalektleri arasında lâtinceye en ziyade benzeyen Toskanaya yaklaşmış oluyordu. Bundan başka Toskanalılar, bu lirik şiirlere gösterdikleri ateşli muhabbetin bir eseri olarak birçok şiir kitaplarını çok defalar istinsah ettiler; bunları istinsah edenler, o zamanlar umumî olan ve daha birçok asır devam eden bir meyle uyarak ve hatta bazan kendileri de farkına varmadan o kitapların lisanını değiştirip kendilerinininkine uyduruyolardı.

Bir sebep daha ilâve edelim: Floransa İtalyanın tam merkezindedir; lisanında ne şimal diyalektlerinin sertliği, ne de cenup diyalektlerinin gevşekliği vardır; bütün İtalyan diyalektlerinin en temizidir. Böylece yavaş yavaş Toskana dili Sicilya diyalektinin yerini aldı: hem yalnız kelimeler değil, nahvın esasları ve imlâ değişti. Toskanalılar sadece Sicilyalıların açtığı yolda gitmekle iktifa etmediler, yeni tarzlar, yeni ve yüksek bir aşk şiiri meydana getirdiler; bunlarınki, seleflerinin soğuk ve itibarî şiirlerinden çok daha kıymetli idi.

Dante Alighieri bu yeni mektebin şairlerindendir; *İlahi Komedya*'sını Floransa diyalektinde yazdı ve bu sayede o diyalekt o günden bugüne kadar İtalyanın millî lisanı oldu. İtalya'nın diğer havalisinde yetişen şairler de, Dante'den sonra Petrarche ile Boccacio'nun da işledikleri Toskana dilinin faikiyetini kabul ettiler ve kitaplarında, temiz Floransa dilini kullandılar.

İşte bu surtele İtalyanca doğdu.

Prof. LUIGI BORGOGNO

Şiir:

KÖY KIZLARI

Omzunda kırık desti.. keskin orak elinde,
İpekten işlemeli dağarcığı belinde
Ormanı inleterek dağa ilerleyolarlar...

*
*
*

Bağrını güneş yakmış...nasırlaşmış elleri,
Akşam köye dönerken bu Toros güzelleri
Her çeşmenin başında bir türkü söylüyorlar...

*
*
*

Rüzgârlar nefesleri.. seller göz yaşlarıdır;
Şahikalı tepeler gönül yoldaşlarıdır
Onlar burda parçalar sırmalı çarıkları...

*
*
*

Günden yanan tenleri bahtlarından da parlak,
Yarın güneş halinde tepelerden doğacak
Dağda hayat kazanan bu köy "Fatmacık,,ları!

TAHA AY